

ПЛАНИРАНЕ И ПРОГНОЗИРАНЕ

ТЕМА 1. ПРОГНОЗИРАНЕ И ПЛАНИРАНЕ. СЪЩНОСТ И ХАРАКТЕРИСТИКА

Встъпителната тема от курса по прогнозиране и планиране има за цел да ви запознае с основните понятия и категории, познаването на които е необходима предпоставка за работата ви по-нататък. След като завършите тази тема, ще бъдете в състояние:

- Да дефинирате планирането като процес и да характеризирате неговите специфични елементи.
- Да формулирате системата от цели и нейните съставни елементи.
- Да дефинирате понятието стратегия и да изясните необходимостта от разработването на стратегии и програми на различните равнища на управление.
- Да познавате прогнозирането като процес и неговото решаващо място в процеса на планиране.
- Да характеризирате видовете прогнози и тяхната връзка при планиране на съответната система като цяло или на някои нейни елементи.

1. Определение за планиране. Характеристика на процеса на планиране

Планирането е процес на предвиждане и координация на взаимни връзки и зависимости на дадена система (макроикономическа, регионална, фирмена) за определен период от време.

За да се разбере самия процес на планиране е необходимо да се характеризират неговите основни елементи. Планирането е процес, в който се осъществява:

- предвиждане на желани дейности, които ще се осъществяват в един бъдещ период от време. Осъществява се процес на съгласуваност между минало, сегашно и бъдещо състояние на изследваната система;
- координиране на предвидените бъдещи дейности. Тази координация се осъществява на основата на прилагане на системния подход;
- вземане на решения;

- интегриране на система от взети решения във вертикален аспект (на различните йерархични нива на управление - министерски съвет, министерства; регионални поделения) и хоризонтален аспект (на едно и също равнище на управление
 - връзка и съгласуваност между функционалните структурни звена на едно и също равнище на управление - например в рамките на дадено министерство, общински съвет, функционално ниво в границите на дадена фирма);
 - декомпозиране и формализиране на интегрираната система от взети решения. Взетите решения трябва да бъдат приведени в действие. Те трябва да бъдат сведени до най-ниското равнище на управление, когато започва самото изпълнение на резултат от процеса на планиране - стратегия; програма; план; проект. Осъществяването на този елемент от процеса на планиране изисква успешно прилагане на подхода от горе на долу и от долу на горе;
 - изпълнение и контрол. Чрез този елемент се осъществява обратната връзка с първоначалния етап. По този начин се осъществява непрекъснатия процес на планиране.

От началото на 70-те години възниква стратегическото планиране в икономическата теория и практика. То намира широко приложение на съществуващите у нас три равнища на управление; макро; регионално и фирмено.

Стратегическото планиране концентрира върху:

- целите на развитие на дадена система;
- алтернативните начини за постигане на поставените цели - стратегиите за развитие.

Определение за цели: *Целите са желан резултат. Тъй като в основата на процеса на планиране стои системния подход, то и тук говорим за система от цели, която включва в себе си - основна цел; подцели и задачи.*

Целите трябва да бъдат:

- съвместими една с друга;
- целите на по-ниските нива на управление трябва да конкретизират, детайлизират и разгръщат целите на по-високите йерархични нива;

- разгръщането на системата от цели стига до етапа, при които те бъдат количествено и качествено изразени, с точно определен времеви хоризонт и конкретен изпълнител.

Основните цели са много общи и с висока степен на абстрактност. В тях стремежът е да се обхванат по-широки, значими елементи от икономическите, социалните и екологичните проблеми на страната. Подцелите - характеризират желаните резултати на функционалните подсистеми, които решават текущи проблеми - здравеопазване; образование; промишленост; транспорт; селско стопанство и др.

Подцелите са по-специфични и често намират разгърнат израз в програмите за дейността на различните министерства, отрасли.

Задачите са количествено и качествено дефинирани, с точно определен времеви хоризонт, определени ресурси и изпълнители. Чрез задачите, подцелите намират конкретен количествен израз, а функционалните програми получават реализация в конкретни проекти.

Целият процес на целеполагане (основна цел; подцели; задачи) е процес на по-точно интегриране на отделните функционални стратегии и програми в националната стратегия за развитие.

- Алтернативни начини на действие . Разработването на различни стратегии за развитие изисква анализ и описание на изследваната система за определен период от време. Това се осъществява с помощта на различни методи и модели. Задачата е да се избере най-добрият вариант от множеството алтернати. Определящ критерии при вземането на решение т. е. при избора на алтернатива са приоритетите на обществото.

II. Прогнозиране. Видове прогнози

Изхождайки от практическите изисквания относно използването на прогнозни резултати в перспективните планови разработки под прогнозиране трябва да се разбират: *възможно най-точното предвиждане насоките на изменение на социално-*

икономическите, научно-техническите, демографските и други процеси и явления, както и определянето на най-благоприятния ход на изменение на тези процеси и явления. Това определение за прогнозирането като процес на разработването на прогнози подлежи на по-широка интерпретация.

Така например развитието на даден отрасъл за известен период от време е ограничено, както от вътрешни фактори (ресурси), така и от външни фактори (търсене и равнище на цените на международния пазар).

В отделни области и възможностите за развитие в бъдеще са различни в зависимост от ограниченията на външните и вътрешни фактори. Както е известно, възможностите за въздействие върху формирането на демографските процеси са ограничени, но добре е познато влиянието, което оказват структурата на потребителското търсене, някои национални особености и традиции.

Предлаганото съдържание на прогнозирането не ограничава прогнозните изследвания единствено и само за нуждите на плановете разработки, нещо повече, препоръчително е те да разкрият освен „вероятното“ и „възможното“ развитие на процесите, още и „желаното“ изменение, което подлежи на детайлизиране и обновяване в плановете разработки. **„Желаното“** развитие на социално-икономическите дейности и научно-техническите процеси в бъдеще означава преди всичко определяне на вариантни решения и формулиране на факторите, условията и критериите за тяхното реализиране. Но това е възможно в рамките на предварително изградена система от цели за развитието на икономиката.

Оттук произтича проблемът за изграждането на системата от цели в съответствие със социално-икономическите предпоставки в настоящия момент. Те намират израз в ключовите проблеми на развитието, в необходимостта от качествени преобразувания на икономическата дейност, в конкретизирането на задачите на прехода към пазарно стопанство и т. н. Това е необходимо, за да могат политическите центрове да формират разбиране за реално постижимите цели, които в последствие стават и политически решения за основните насоки на развитие на икономическата дейност. Съществено е да се разполага с по-подробна информация и допълнителни специални изследвания, които подпомагат държавните органи във възможно най-реалистичното определяне на системата от цели.

Може да се обобщи, че между прогнозирането и правилното определяне на стратегията при разработването на икономическата политика съществува тясна взаимовръзка. От направените разсъждения следва, че прогнозирането е необходим етап в предварителната работа по изясняването на целите и създаване на информация за разработването на стратегии и програми за развитие.

Прогнозните изследвания и разработки са в основата на:

- определянето на системата от цели от икономическа и политическа гледна точка;
- реалното определяне на възможностите, условията и средствата за реализация на целите;
- възможностите за избор на алтернативни решения в зависимост от очакваните изменения в условията и факторите в бъдеще.

Трудно можем да си представим развитието на света без предварително определяне насоките на внедряване на съвременните постижения па научно-техническия прогрес, които са в основата на икономическия растеж и определят структурата на потреблението и натрупването. В много производствени сектори технологиите остаряват за година-две, дори за няколко месеца. Това налага преоборудване с нови и усъвършенствани машини и съоръжения в рамките на този период за поддържане на висока конкурентноспособност.

При решаването на проблемите на научно-техническия прогрес не всичко е предмет на прогнозиране. За машини и съоръжения, чиито параметри са определени и икономическата ефективност от внедряването им е известна, организирането на производството е предмет на координация (предмет на планиране). Достатъчно е да се осигурят необходимите ресурси и инвестиции за внедряването им.

Прогнозите на научно-техническия прогрес са насочени към:

- нови научни и технически открития. Те са резултат от научноизследователска дейност, а някои по същество са нови идеи и подходи. Трудно е да се определи предварително, кога ще може да се разполага с нови открития. При разработването на прогнози за нови научни и технически открития се формират различни хипотези, за които могат да се предложат благоприятни условия, ускоряващи